

3. Korzhanskyi, M.Y. (1980), *Obiekt i predmet kryminalno-pravovoi bezpeky* [Object and subject of criminal law safety], Moscow, Russia, 162 p.
4. State Audit Office of Ukraine (2017), "Public report of the State Audit Office of Ukraine for 2017", available at: <http://dkrs.kmu.gov.ua/kru/dotstsatalog/dotsument?id=137772> (access date October 28, 2018).
5. General Prosecutor's Office of Ukraine, "Statistical information of the General Prosecutor's Office of Ukraine on registered criminal offenses and the results of their pre-trial investigation", available at: https://vvv.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113283&libid=100820 (access date October 28, 2018).
6. Budget Code of the Republic of Kazakhstan (2004), *Kazakhstanska pravda*, from May 6, no. 94.
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), Budget Code of Ukraine dated 08.07.2010 № 2456-VI, available at: http://search.ligazakon.ua/l_dots2.nsf/link1/T102456.html (access date October 28, 2018).
8. "Scientific and practical commentary on the Criminal Code of Ukraine", available at: <http://pravoznavets.tsom.ua/books/162/12264/28/> (access date October 28, 2018).
9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), The Criminal Code of Ukraine dated April 5, 2001 No. 2341-III, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/lavs/shov/2341-14/page7> (access date October 28, 2018).
10. The Cabinet of Ministers of Ukraine (2016), Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Effective Use of Public Funds" dated October 11, 2016, no. 710, available at: <https://vvv.kmu.gov.ua/ua/npas/249412232> (access date October 28, 2018).
11. Ministry of Finance of Ukraine (2012), "On Approval of the Instruction on the Application of the Economic Classification of Budget Expenditures and Instruction on the Application of the Classification of Budget Lending", dated March 12, 2012, no. 333, available at: <https://buhgalter.tsom.ua/zakonodavstvo/kaznacheyske-obslugovuvannia/instruktsiia-kekv/> (access date October 28, 2018).

Стаття надійшла до редакції 05.11.2018 р.

Рецензент: д.е.н., професор кафедри фінансів ДВНЗ «Київський національний економічний університет ім. В.Гетьмана» В.М. Мельник

УДК 330.341.1
JEL Classification O 320

Теслюк Ю.В.,
аспірант* кафедри економіки,
Дніпровський державний
аграрно-економічний університет

ГЕНЕЗИС ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ОСНОВ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

Teslyuk Yu.V.,
postgraduate student at the department of economics,
Dnipro State Agrarian and Economic University

THE GENESIS OF THEORETICAL AND METHODOLOGICAL BASIS OF INNOVATIVE DEVELOPMENT

Постановка проблеми. Інновації протягом багатьох років існування світової цивілізації є рушійною силою економічного розвитку. Онтологічні передумови формування інноваційних чинників розвитку сформувались ще на межі XVIII-XIX ст., коли відбувались модернізаційні зміни суспільних господарств під впливом промислового перевороту, а в наступному столітті – наука і відкриття стали головними чинниками структурних трансформацій економік світу. Прогресивні зміни в суспільному виробництві детермінували використання інновацій як головних економічних ресурсів, а наука стала безпосередньою виробничою силою. Поступальні зміни відбувались і в формуванні наукового обґрунтування провідної ролі інновацій в економічному розвитку.

* Науковий керівник: Гончаренко О.В. – д.е.н., проф., академік АЕНУ

Незважаючи на різноманіття термінологічних трактувань, більшість дослідників погоджуються на тому, що інноваціям притаманні такі три основні ознаки, як новизна, широка сфера застосування та наявність позитивного ефекту від практичного впровадження. В найбільш широкому трактуванні інновації розглядаються як внесення будь-яких змін (новацій) в різноманітні види людської діяльності з метою підвищення її ефективності. При відносній узгодженості думок вчених щодо широкого трактування інновацій існують різні точки зору щодо сутності і взаємозв'язку новацій, нововведень й інновацій та ефектів, які виникають внаслідок запровадження інновацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковий загал досліджень проблематики інноваційного розвитку суспільного виробництва та з'ясування інструментарію його активізації вирізняється різноманітністю теоретичних і методологічних підходів, дискусійністю в розумінні шляхів реалізації й підтримки інноваційної динаміки. Теоретико-методологічний інструментарій інноваційної проблематики було розвинуто роботами таких вітчизняних та закордонних вчених, як І. Вольчик, А. Нестеренко, В. Тарасевич, Д. Норт, Й. Шумпетер [1; 5; 7; 10-11]. Визначенню напрямів інноваційних перетворень та обґрунтуванню інноваційних перспектив розвитку національної економіки присвятили наукові праці відомі вчені-дослідники В. Геєць, К. Прокопенко, О. Мельник, Л. Федулова [2; 5; 8]. Дослідженню питань активізації інноваційного розвитку та його інституціонального забезпечення присвятили наукові праці видатні вітчизняні вчені: П. Саблук, І. Костирко, Л. Курило, О. Шпикуляк, О. Шубравська [3; 5; 6; 9]. В той же час, відсутність в національній економіці позитивних здобутків модернізаційних перетворень, низька активність інноваційного процесу, необхідність визначення стратегічних імперативів інноваційного розвитку зумовлює подальше вивчення проблем, що стосуються інструментарію активізації інноваційного розвитку суспільного господарства.

Постановка завдання. Метою даної статті є дослідження гносеологічних передумов інноваційного розвитку та обґрунтування інституціонального підходу в розробці інструментарію реалізації потенціалу інноваційного розвитку національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Незважаючи на те, що інноваційна практика налічує багато тисячоліть, предметом окремого наукового дослідження інновації стали тільки у ХХ ст. На цьому етапі істотний внесок у розвиток теорії інноваційної динаміки з позицій циклічно-генетичних закономірностей розвитку суспільства внесли Й. Шумпетер, Дж. Д. Бернал, М. Кондратьєв, Ф. Бродель, Г. Менш, С. Кузнець, П. Сорокін.

Системні засади дослідження інновацій були закладені Й. Шумпетером. Вчений у термін «інновації» вклав широкий зміст та розмежував такі види інновацій: «..виготовлення нових благ...; запровадження нових методів виробничої діяльності...; ..засвоєння нових ринків збуту; ..отримання нових джерел сировини; ..здійснення відповідної реорганізації, зокрема, забезпечення монопольного положення» [10, с. 158-159]. Й. Шумпетер одним із перших розмежував терміни «винаходи», «дослідження», «розробки» й «інновації» та акцентував увагу на тому, що інновації є комерційним впровадженням нового продукту та нових виробничих засобів. Вчений сконцентрував свою увагу на економічних інноваціях і високо оцінив роль підприємця-новатора в економічному прогресі.

Вивчення наукових праць Й. Шумпетера дозволяє стверджувати, що вчений започаткував інноваційну теорію і визначив інновації ключовим фактором економічного розвитку. Дослідник доводив, що саме інновації визначають якісні зміни економічної еволюції. Так, Й. Шумпетер акцентував увагу на тому, що завдяки підприємцю-інноватору в економіці відбуваються динамічні зміни. При цьому, вчений онтологічно виходив з виробничого процесу в промисловості, як базової галузі капіталістичної економіки.

В середині 70-х років ХХ ст. відбувся теоретичний прорив в розумінні ролі інновацій в економічному розвитку, онтологічно він був пов'язаний з хвилею епохальних і базисних інновацій в умовах становлення постіндустріального суспільства. Інноваційний розвиток став основою модернізаційних зрушень і економічного прогресу суспільного виробництва.

Нові ідеї в розвитку інноваційної теорії пов'язані з глибокою кризою світової економіки в середині 70-х і на початку 80-х рр. ХХ ст. Цей перехід відбувався на тлі світової енергетичної кризи і революції цін. Виникло нестандартне, з точки зору теорії криз, явище, що отримало назву стагфляції, тобто галопуючої інфляції в умовах спаду виробництва, що потребувало перегляду низки основоположних ідей розвитку економіки. Пріоритетом стало не розширення певних галузей, а розвиток високих технологій у всіх галузях. Було виділено провідне значення нових технологічних систем в нерівноважній динаміці економічного зростання. Акцентувалась увага на тому, що матеріальні основи для становлення нового укладу формуються в результаті розвитку попереднього укладу, а подальший розвиток нового укладу забезпечується реалізацією його виробничого потенціалу, створеного в ході попереднього етапу техніко-технічного розвитку. У міру старіння укладу він втрачає свій вплив на темпи зростання. Одночасно отримує розвиток новий уклад, що підвищує темпи зростання економіки. В якості поштовху до переходу від попереднього укладу до подальшого виступають кластери радикальних інновацій, створені на основі піонерних і принципово нових винаходів. Разом з тим, чіткої межі між укладами не існує, тому що в економіках різних країн діє, як правило, кілька укладів. Це пояснюється тим, що в надрах старого укладу відбувається зародження нового, і його характерні риси проявляються тільки з плином часу.

Головними досягненнями теоретичних досліджень інноваційного розвитку у другій половині ХХ ст. стали:

1. Інноваційна проблематика досліджувалась в контексті розвитку довгохвильових коливань в економіці й суспільстві та пов'язаних з ними базисними інноваціями. Поряд з довгохвильовими коливаннями економічної активності та інновацій були досліджені й наддовгі тисячолітні хвилі епохальних інновацій, які перетворюють не тільки технології та економіку, а й всю структуру суспільства.

2. Дослідники інновацій поширили їх вплив не тільки на технології і економіку, а також й на інші сфери суспільства (науку, політичне і соціальне життя, культуру). Досліджено взаємозв'язок циклової динаміки науки, винаходів, нововведень і зміни поколінь машин і технологічних укладів, розвитку ефективності та цін техніки; введені поняття екологічних, організаційно-виробничих, управлінських циклів.

3. Значну увагу приділено територіальному аспекту розвитку інновацій, коливанням рівня інноваційної активності різних країн.

4. Обґрунтовано економічний механізм здійснення інновацій. Більшість вчених віддали перевагу аргументації щодо необхідності поєднання ринкового конкурентного механізму (переважно щодо поліпшуваних інновацій) з активною підтримкою державою базисних інновацій, які визначають конкурентоспроможність національного господарства. Розвиток отримав інноваційний менеджмент, практика комерціалізації технологій.

5. Отримала розвиток концепція технологічної квазіренти. Було визнано головним результатом і стимулом інноваційної діяльності отримання надприбутку в період поширення ефективних інновацій.

В подальших дослідженнях, зокрема в наукових працях інституціоналістів було здійснено спробу дослідити роль держави в стимулюванні інноваційного розвитку, що знайшло відображення в основних положеннях концепції інноваційних систем. Науковий доробок інституціоналістів сприяв наприкінці ХХ ст. обґрунтуванню дослідниками моделей еволюційно-інституціональної теорії, де розвиток економічної системи обумовлений результатами інноваційної діяльності [1, с. 18]. В подальших наукових дослідженнях еволюціоністів було залучено інструментарій інституціональної теорії, що використано в дослідженні економічної еволюції, де активно приймають участь такі процеси, як мінливість і відбір. Останні діють аналогічно до біологічної мутації та дарвінівського добору [5].

Врахування ролі й місця інститутів в реалізації інноваційного розвитку сприятиме вирішенню таких завдань: зростанню інноваційної активності бізнесу, поширенню процесів дифузії та кооперації, розвитку науки та її орієнтація на розв'язання проблем інноваційного розвитку країни. Імперативність визначених стратегічних завдань має корелювати із стадіями розвитку: ресурсна, інвестиційна і заснована на власних інноваціях. На інвестиційній стадії державний вплив має спрямовуватись на трансформацію від мобілізації первинних факторів на ресурсній стадії до технологічного «прориву» за допомогою швидкого зростання масштабів використання і поновлення імпортованих технологій, а також інкрементального поліпшення продуктів, що виробляються. Важлива складова макрополітики – запровадження економічних стимулів для підвищення абсорбційних можливостей національних підприємств шляхом інтеграції в світову економіку і дифузії глобальних знань. Висока якість середньої та вищої, а також професійної освіти сприятиме необхідним процесам технологічної абсорбції.

За умов, якщо країна успішно впоралась з проходженням фаз інвестиційної стадії, вона має потенціал перейти до стадії, заснованій на власних інноваціях. Необхідним вбачається створення на інвестиційній стадії інституційних умов і ресурсного забезпечення для переходу до наступної стадії. Так на інвестиційній стадії має формуватися і реалізовуватися змішана державна політика, спрямована не тільки на проходження фаз інвестиційної стадії, але й на формування інститутів й ресурсів для проходження наступної – інноваційної стадії.

Інноваційність є властивістю економічної системи, яка формується з системних взаємодій організаційно-економічних відносин інноваційного розвитку. У той же час інноваційність пов'язана з вимірюванням результатів інноваційного розвитку певної економічної системи, з одного боку, і сприйнятливістю зазначеної економічної системи до інновацій – з іншого. Інноваційність виявляється в здатності економічної системи макро-, мезо або мікрорівня або сприяти, або перешкоджати створенню, впровадженню та розвитку інновацій. Рівень (ступінь) інноваційності відображає ефективність протікання інноваційних процесів. Зміст інноваційності носить системний характер, а інноваційний розвиток – поступальний.

На стадії розвитку, заснованій на власних інноваціях, інституціональна політика має спрямовуватись на формування постімітаційної моделі інноваційної системи, здатної створювати радикально нові продукти і процеси. На цій стадії надзвичайно важливою вбачається підтримка приватних і державних інвестицій в людський капітал в науці і технологіях, а також розвиток гнучкого ринку висококваліфікованої праці. На даній стадії реалізується політика технологічного поштовху, яка спрямована на створення нематеріальних технологій і технологій подвійного застосування. Важливою є й підтримка ринкових сил, реалізація інструментів стимулювання, сконцентрованих на завершення інноваційного циклу. Вкрай важливим є й посилення кооперативних зв'язків підприємницького і

державного секторів при проведенні фундаментальних досліджень і розробок, нелінійна взаємодія цих секторів, їх розвиток.

Все розмаїття інноваційних інститутів можна систематизувати як багаторівневу й багатокритеріальну структуру з певним набором видів інститутів за кожним критерієм. Залежно від способу впливу інститутів на економічних суб'єктів інноваційної діяльності (одні – безпосередньо впливають на мотивацію до інноваційної діяльності, інші – формують тільки зовнішні умови, сприятливі до інновацій і надають опосередкований вплив), виділимо базові, підтримуючі та інститути впливу.

Базові інститути формують інституціональне середовище. Вони встановлюють основні правила участі в інноваційному процесі і визначають напрями його змін. Такими є норми, що регламентують ринкові взаємовідносини, інститути права власності та контрактації (конкурентний порядок). Підтримуючі інститути виступають інструментами базових інститутів при реалізації визначених цілей: вони сприяють впорядкуванню інноваційної діяльності товаровиробників, поширенню інформації про нові продукти, ціни, обсяги, а також про потенційних споживачів і покупців інновацій.

Інститути впливу є інструментами підтримки базових інститутів (допомагають вирішувати інституційні завдання, визначають вибір найбільш раціональних дій, сприяють оцінці результатів таких дій). Підтримуючі інститути й інститути впливу забезпечують виконання угод між інноваційними суб'єктами, знижують рівень невизначеності та ризику, мінімізують трансакційні витрати. Такий поділ інститутів є певним вертикальним «зрізом» інституціональної структури, адже дані інститути представляють різний рівень ієрархії. Горизонтальний зріз представляють інститути, які забезпечують інноваційний процес (інститут фундаментальних розробок, інститут поширення інновацій, інститут використання інноваційних розробок).

Висновки з проведеного дослідження. Відтак, онтологічним фундаментом становлення постіндустріальної економіки в світі стало виокремлення провідної ролі інтенсивних факторів економічного розвитку, що забезпечуються активним впровадженням прогресивних досягнень науки й технологій. Науково-технічний прогрес став основним чинником добробуту населення країни, а здатність до технологічних зрушень стала визначним фактором конкурентоспроможності національних економік. Вплив науково-технічного прогресу на економічний розвиток одними з перших визнали представники класичної школи, неокласики вважали його заданим фактором, кейнсіанці переважно схилялись до екзогенного характеру впливу науки й прогресу на економічну систему, а започаткування теорій інноваційних систем сприяло активному використанню системного та синергетичного підходів в дослідженні інноваційного розвитку.

Інноваційний розвиток можемо визначити як глобальний процес, який має місце в усіх сферах суспільної діяльності, серед яких особливе місце займає економіка. Даний процес відрізняється нерівномірністю стосовно окремих фірм, регіонів і національних економік. Він має ієрархічну структуру і розгортається в рамках національних інноваційних систем. Інноваційний розвиток реалізується через систему великих національних, регіональних, галузевих і корпоративних програм і проектів і забезпечує перетворення соціально-економічної сфери розвитку суспільства на основі передових технологій. Результатом такого розвитку є не тільки збільшення випуску товарів і послуг в економіці, а й розвиток її інноваційного потенціалу та інноваційної культури. Масштаб інноваційного розвитку обумовлений загальним розміром відтворення, абсолютного масштабу й питомої ваги інновацій у процесі відтворення, обсягом ресурсів, залучених в інноваційний процес.

З поняттям інноваційний розвиток співвідноситься поняття інноваційності, яке характеризує середовище, сукупність зовнішніх і внутрішніх умов, що дозволяють генерувати нові знання та отримувати економічну вигоду з їх комерціалізації. Високий рівень інноваційності економічної системи дозволяє виробляти в ній нові знання, концепції та підходи, з яких можна отримати матеріальну і нематеріальну суспільну вигоду.

Інновації здійснюються в певному інституційно-правовому середовищі, детермінанти якого справляють суперечливий вплив не тільки на напрям і ефективність інноваційних процесів, але й на саму можливість їх здійснення, перешкоджають або сприяють інноваціям, що обумовлює необхідність створення відповідних інституційної та організаційної структур, здатних з'єднати всі необхідні елементи національної інноваційної системи в загальний відтворювальний контур зростання шостого технологічного укладу.

Реалізація інноваційного розвитку обумовлює формування єдиного інституціонального простору для ефективної взаємодії господарюючих суб'єктів. Інституціональний механізм в такому контексті повинен створити й запровадити основні структури для відповідного простору. Для реалізації такого процесу необхідно: створення практичних механізмів інституціоналізації інноваційних виробництв; формування й розвиток інституту інтелектуальної власності; розвиток системи інноваційної освіти; забезпечення участі вітчизняних товаровиробників в глобальних регулюючих структурах для забезпечення просування вітчизняних інноваційних стандартів та продукції в глобальній економіці; вдосконалення інституціонального механізму з урахуванням досягнень інформаційно-технологічної революції.

Література

1. Вольчик В. В. Институциональная и эволюционная экономика: учебное пособие. Ростов н/Д: Изд-во ЮФУ, 2011. 228 с.
2. Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця та ін. Київ: НАН України, 2015. 336 с.
3. Костирко І. Г., Тимофіїв С. В. Досконалість інституційної інфраструктури та її оцінка: теоретичний аспект. *Економіка АПК*. 2014. № 2. С. 81-86.
4. Мельник О. Г. Формування методологічних підходів у дослідженнях інновацій та інноваційного розвитку. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 6(120). С. 18-25.
5. Нестеренко А. Современное состояние и основные проблемы институционально-эволюционной теории. *Вопросы экономики*. 1997. № 3. С. 42–57.
6. Саблук П. Т., Шпикуняк О. Г., Курило Л. І. Інноваційна діяльність в аграрній сфері: інституціональний аспект: монографія. Київ: ННЦ «ІАЕ», 2010. 706 с.
7. Тарасевич В. Н. О синергетике инноваций. *Бюлетень міжнародного нобелівського економічного форуму*. 2008. № 1. С. 224-232.
8. Федуллова Л. Інноваційний розвиток: еволюція поглядів та проблеми сучасного усвідомлення. *Економічна теорія*. 2013. № 2. С. 28-45.
9. Шубравська О. Структурна корекція сільськогосподарського виробництва як чинник його ефективного зростання. *Економіка і прогнозування*. 2016. № 1. С. 71–82.
10. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия. Москва: ЭКСМО, 2007. 864 с.
11. Denzau, A., North, D. Shared Mental Models: Ideologies and Institutions? *Kyklos*. 1994. Vol. 47. № 1. P. 3-31.

References

1. Volchik, V.V. (2011), *Institutionalnaya i evolyutsionnaya ekonomika* [Institutional and evolutionary economics], tutorial, YuFU, Rostov n/D, Russia, 228 p.
2. Heiets, V.M. et al. (Eds.) (2015), *Innovatsiina Ukraina 2020: natsionalna dopovid* [Innovative Ukraine 2020: national report], NAS of Ukraine, Kyiv, Ukraine, 336 p.
3. Kostirko, I. H, Timofiiiv, S. V. (2014), "Perfection of institutional infrastructure and his estimation: theoretical aspect", *Ekonomika APK*, no. 2, pp. 81-86.
4. Melnyk, O. (2011), "Formation of methodological approaches in innovation research and innovation", *Aktualni problemy ekonomiky*, no. 6, pp. 18-25.
5. Nesterenko, A. (1997), "Current state and main problems of institutional and evolutionary theory", *Voprosy ekonomiki*, no. 3, pp. 42-57.
6. Sabluk, P.T., Shpykuliak, O.H. and Kurylo, L.I. (2010), *Innovatsiina diialnist v ahrarnii sferi: instututsionalnyi aspekt* [Innovation activities in the agricultural sector: institutional aspects], NNTs "IAE", Kyiv, Ukraine.
7. Tarasevich, V. (2008), "About the synergy of innovation", *Bulletin mizharodnoho nobelivskoho ekonomichnoho forumu*, no. 1, pp. 224-232.
8. Fedulova, L. (2013), "Innovative development: the evolution of attitudes and awareness of the problems of modern", *Ekonomichna teoriia*, no. 2, pp. 28-45.
9. Shybravska, O.V. (2016), "Structural correction of agricultural production as a factor in its effective of growth", *Ekonomika i prohnozuvannia*, no. 1, pp. 71-82.
10. Schumpeter, J. (2007), *Teoriya Ekonomicheskogo Razvitiya. Kapitalizm, Sotsializm i Demokratiya* [The Theory of Economic Development, Capitalism, Socialism, and Democracy], Eksmo, Moscow, Russia.
11. Denzau, A. and North, D. (1994), "Shared Mental Models: Ideologies and Institutions?", *Kyklos*, Vol. 47, no. 1, pp. 3-31.

Стаття надійшла до редакції 28.09.2018 р.

Рецензент: д.е.н., професор Дніпровського державного аграрно-економічного університету О.В. Гончаренко